

ACC. N:R M. 6715: 1-17.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Emil Jönsson
Härad: Luggude Adress: Skovsberg
Socken: Väsby ö. angväsam Berättat av: Deusanne
Uppteckningsår: 1940. Född år 1861 i Väsby

Gärdesgårdar. (Etn. II: 41.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Arv
R

ACC. N:R.

No. 6715:1

Landskap:

Skåne

Upptecknat av:

Emil Jönsson

Härad:

Luggude

Adress:

Hornsberg

Socken:

Väsby och gränsande

Berättat av:

Jenssmø

Uppteckningsår:

1946

Född år

1861

i Väsby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om gärdes-gårdar.

th. II: c. 47

Angående gärdes-gårdar som allmänligen bruka-
des i Väsby och angränsande socknar, d. v. s. Brun-
by, Jönstorp, Farhult, Viken, Höganäs, Allorum. I
dessa socknar var utan undantag stennmurar, dock
i flera variationer, som här skola närmare beskri-
vas och möjligen avbildas. Visserligen var det ofant-
ligt godt om lövskog, men som barrskog fullkomligt sak-
nades och lövskogen ej var tjänlig till gärdes-gårdar, så
användes sten över allt som stängsel-materiel emel-
lan ågor och "vångar" (= lyckor). Närmast liknande
bild 6. men aldrig så liten i höjd som två lag sten
utgjorde, utan 3 a fyra, så att höjden bleve omkring 2
alnar (4 fot) som det i lagen bestämdes. Sådan sten-

Se frågelistan!

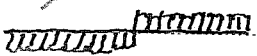
ACC. N:R.

M. 6715: 2.

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

-mur kallades för enkel stennmur eller "enkel-gäre".
B. Denna slags stennmur begagnades till gårds-tornten,
kring hem-ägarna, utefter vägarne, i utmarkerna, kring
svedjor och dylikt. Enkelmur var av tre slag: Enkel-
mur med rättsida, enkelmur utan rättsida och en-
kelmur ^{med} utan rättsida och en jordvall på vrängsidan.
Dessa senare kallades också "försänkings-gäre".
Enkel stennur emellan olika ägares skifter eller s. k.
"rågångar", var uteslutande av grovare sten och med
rättsidan höjsten var. Rättsidan väntes emot nästan.
Det kunde antingen vara en omkastning
der den andre gräns-deltagaren tog vid, eller en enda
rak linie der en grund grop för borttagande av matjord
-en först upptagits varefter var lade sin gårdsgräns med

ACC. N:R.

M. 6715:3.

3.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rättsidan emot nabon, vid dennes sida och växelvis vid halv-helen. ^{rättsida} ~~mur~~ ^{rättsida} Detta senare sättet brukades mest. Sådana rågångs-murar skulle vara minst 2 alnar (4 fot) över marken och ansågs då som fullt lagligt stängsel. Den skrovliga avig-sidan (vräng-sidan) d. v. s. icke rättsidan, måste alltid understöttas i de särskilda lagen med skärv, ty som rättsida önskades skulle de särskilda stenarne visa en plan yta, emot rättsidan och vara ofta kon-formade (mer eller mindre spetsiga). Bredden på en sådan gärdesgård, i botten var ungefär $2\frac{1}{2}$ aln (5 fot). Alla stenarne skulle läggas så, att de "bita" varandra, d. v. s. icke runka, utan fast stadigt stötta varandra. Hade man grov, stor, sten att tillgå, så bleve det vanligen fyra skifte

ACC. N:R

No. 6715: 4

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på varandra i höjd, tillräckligt, eller kunde anjäm-
nas med mindre sten övert. Ett annat slag av
enkelmur var sådan utan rättsida. Sådan be-
nades ofta emellan de olika åkrarne på ens eget, och
man kunde göra efter behag, endast det hände sitt
ändamål, att stänga för kreatur. Dessa murar
utan rättsida, ansågos vara starkare, i ty att om
stenarne bita varandra utan att använda skärvar
så mycket, så lägs de säkrare, i synnerhet vid käl-
lossningen om värmen då kilskärvarne kunde lossna
och förorsaka murens fall. Dessa gärdes-gårdar på
egna marker, lades vanligen av mindre sten, än
till rågångar. Hattjorden grävdes undan och vid
grindhol eller genomkörs-väg, sattes ett par större

ACC. N:R.

No. 6715:5.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

stenar, "laj-stolpar", att hänga på den ene och knäppa på den andre, grinden eller leet (lajed) vid. Men om icke sådana stora stenar kunde skaffas, så fick ofta ett par bra eke-stolpar tjänstgöra. Som dessa stennurar vanligen vore av något mindre sten än den som användes till rågångar, så fick man fyra a fem lager med sten och kanske fler innan det ansågs lagom högt att mota kreatur. Det dugde inte heller med för små sten till de enkla stennurarna, såsom t. ex. Det var en stennur av så små stenar, som en hatt eller mössa i "omdång" (storlek) upptill en byväg i Flöninge, enkelmur med ingen rättsida. Jag såg när en man kom körande den vägen fram och hade till lass, eke-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

M. 6715:6.

6.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

-grenar som sparrade utt på båda sidor och del-
vis asade på vägen. Grenarne vidrörde den enke
gårdesgården, som derav rees omkull (föll ned) på
hela den sträckan der lastet gick fram och na-
turligtvis måste läggas upp på rytt om det skulle
utgöra någon "fred". Ett tredje slag av enkel sten-
mur, eller "enkelgär", var med en grop vid rätt-
sidan och vrängsidan betäckt med den jord som
uppkastades ur gropan, diket, vid rättsidan. Denna
slags stenvall kallades också för "försänkings-
gär" och förekom ofta utmed allmän väg, eller
omkring trädgårdar, då även sattes "björnchäck",
hagternschäck, i jordvallen. Dessa slag av gårdes-
gård med jordvall, begyntes med i Hälsjö socken

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

först år 1869 a. 70. 4. A Dessa enkelmurar användes samtidigt. B. Men de enkelmurar utan jordvall voro ju vanligast. C. De övriga enkelmurarne som hade jordvall vid väng-sidan samt dubbelmurar förekomms endast på enstaka ställen. Dubbelmur som sockengräns emellan Väsby och Brunnby socknar, samt några gång som gräns emellan olika byar. Men dubbelmur var av två slag. Det ena slaget var lagt med flat-stenar till yttresidor och ifyllt med småsten "kompersten" i midten. Det andra slaget var endast av grövre sten med, som på alla dubbelmurar, rätt sida på båda sidor och med genomgående "bindestenar". Enkelmurar upptogs alltid minst två

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

almar i bottenlaget, men dubbel stensmur upp-
tog minst fyra a fem alnars bredd i botten.
Gärdesgårdar av trä fanns inte i Häsby eller an-
gränsande socknar på 1800 talet. 5/1 a. Stängslon
ansågs fast och avsett för flera år. I hela århun-
dradet 1800. Man vet ej när ena eller andra slag-
et infördes i arten, mer än om försänkningsmurar
som ovan sagts 1863. D. Lingen förändring i stängdel
i Skåne (Häsby socken och angränsande på 1890a 1900).
En specialforskare ej kända.
Gärdesgårdar i Hamneda socken i Sunnerbo härad i Smär-
land. 3 a. Ar liggande slantar och stäorda störrar.
De liggande slantorna voro antingen så långa, att
fyra par störrar omslöt som bild 1 eller kortsluttande

ACC. N:R.

M. 6715 : 9

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som bild 2 omslutande 2 par störar. Bandvidjor
gjordes efter hand vid uppsättningen, och då brukas-
des att värma vidjorna, vid en upptänt eld, när de
snoddes (vrados) av antingen ens eller grangrenar.
Tre stycken vidjor sattes på vart par störar. d.
(icke b och c) av sten. e av torr eller jord. B. den
angivna gårdesgården begagnades kring gårdstom-
ten, i eller kring hornägorna, utefter vägarne, i ut-
marken, kring svedjor och dylikt. C. Alla slag, av
frägelistans typer, med undantag för bild 4. 5. 8. 9
som icke förekomma. Stenmur bild 6 liknade den
beskrivna ankelmuren utan rättsida, fig. 2, i Skåne.
Den dubbla stenmuren, fig 5, med ifyllda små-
sten. Även lades ett lager småsten allra underst på

Bilder:
Se frägelistan.

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

botten till alla stenvägar i Småland (som jag sett) 4. A Dessa typer användes samtidigt. 4 B Den vanligaste gärdsgården i rågångar var i stenfattig terräng, hank-gärdsgård, med korta avstånd emellan störfaren, eller lagenligt 2 alnar (4 fot) Men på uppmark bild 3 emellan inägar på ens egen mark. C De övriga slagen: grop, (dike) och jordvall dels å mossor och dels å grusbäckar. 5 A Det avsågs för fast och flera är varaktigt. 5 B Avses period 1850-1900, och dess förmän. 5 C Okänt. 5 D I slutet eller det sista årtiondet av förra århundradet, kunde man få köpa "gärdole" (utfläckta trä-spjäl-or) för 4 öre stycket, i längd till 2 par stör, med 2 alnar emellan parerna, men det blev med uppsättnings-

Skriv endast på denna sida!

ACC. Nr.

No. 6715 : 11.

11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

-arbetet ansett för dyrt i förhållande till varaktig-
heten. Här i Hamneda var jag 1898, den förste som
begannte med skapålar och tagg-tråd-stängsel, så-
väl i rågångar som i inägor, och sedermera ha män-
ga efterföljt, så nu stänges här aldrig å nya gräns-
or annat än med trå och pålar, antingen slät tråd
eller taggig. Pålarne antingen av ek eller en. Till
och med gestaltade det sig så, att oaktadt jag fick
vart annat gran-trä-slana (av en skogs-ägare i Björb-
torp Hamneda) för det jag nedhögg 2 stycken. Deref-
ter fläckte jag de slanor, på min lott och spikade
dem överst på pålarne der följt fastsatts med pramp-
or 2 taggtrådar. Således förutbeledades slanorna i längd.
Men träslane-sträckningen blev likväl dyrare än

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

en taggtråd, genom att jag måste lega folk
att lugga slänorna. Alltså var det arbetstiden som
redan 1898 förtydlat, oaktadt den var endast sjätte del-
en av vad den nu är. 6. Ökänt. 5 f. Järdesgårdar
av torv upplades över mossmarker och grävdes ut,
skurot ut med vass torv-spade. Torvorna i ett 6 fot
bredt dike. Dessa torvar lades upp på marken vid
sidan om diket så att höjden räknas 5 1/2 fot från
dikets botten och anses då för lagligt stängsel. Torv-
muren lades som dubbelmur, med en och annan
"bindetorv". Järdevallar upplades i sand och grus-
backar till ännu större dimensioner än torv vall-
arne, men på grund av det lätt oredrasande mate-
rialet måste de omjusteras ofta och kunde ändå ej

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

M. 6715:13.

13

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

anses fullt pålitligt stängsel utan det sattes en träslana på pålar ovanpå vallarna. Det kallades en "hjäjd". På Bolmsö såg jag stennmurar upplagda av en egendomlig sorts sten, som var flata skivor, och kunde lutas liksom murtegel eller på samma vis som de uppkörda mossstenarna till moss-gärdesgårdar. Ett märkligt tecken är, att aldrig jag sett här, eller någon annan ställe i Småland, att det finnes eller funnits, en enda skjuten sten i deras stengärdesgårdar. Förhållandet var nästan lika dant i Skåne, men där påträffades dock någon gång skjuten sten i gammal stennmur.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 6715 : 14.

Landskap:

Skåne

Upptecknat av:

Emil Jönsson

Härad:

Adress:

Socken:

Wäsby

Berättat av:

Uppteckningsår:

Född år 1861 i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fig. 1 Enkel stengärds-gård med rättsida och vrängsida. Användes till "rågång" emellan olika ägor.

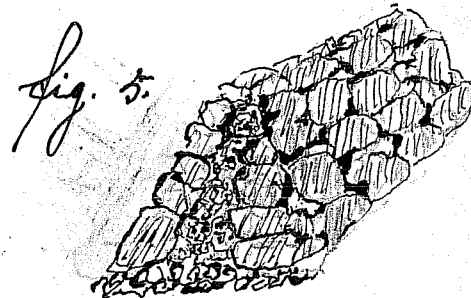
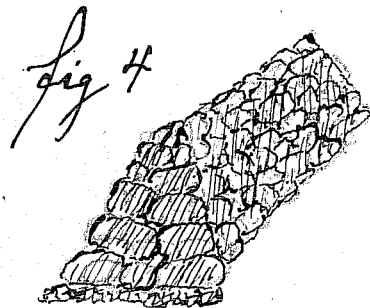
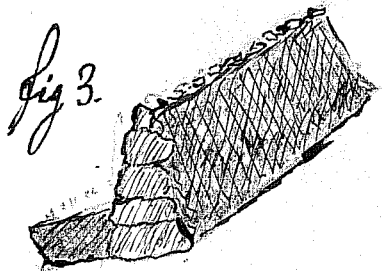
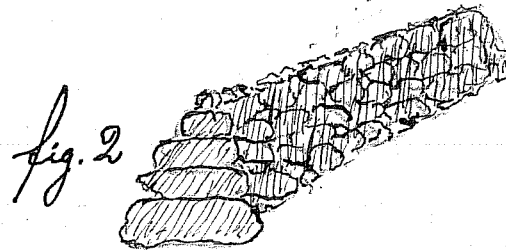
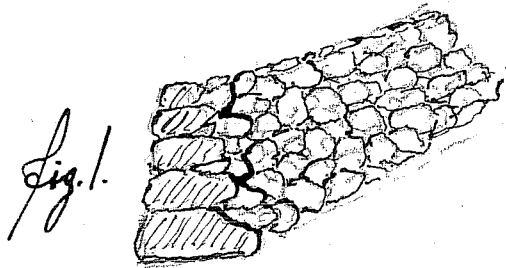
Fig. 2. Enkel stengärds-gård, med ingen rättsida utan "vrängsida" på båda sidor. Användes att gräsa emellan olika "vångar", eller beteshagar (icke i rågång).

Fig. 3. Enkel stengärds-gård, lagd på botten i ett dike och detta bredare än gårds-gården, med rättsidan i diket och den uppkastade jorden lagt på vrängsidan. Användes, vid vägar eller trägärdar.

Fig. 4. Dubbel stengärds-gård, utan småsten inne i, med rätt sida på bägge sidor. Användes vid socken-gräns och någon gång emellan olika byars skiften.

Fig. 5. Dubbel stengärds-gård, med småsten inne i. Förekommer icke i Wäsby socken, men allmänt i Småland.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 6715:16.

16.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fig. 6. Gärdesgård av med torvsten skurna torvar la-
des över torvmarker i Småland. Dubbelmurad med 6 fot bred
dike framför. Höjden räknades $5\frac{1}{2}$ fot från diket botten.
Fig. 7. Jordvall upplagd i sand och grus backar, till ännu
större dimensioner än de föregående, men på grund av
det lätt nedrasande materialet måste de ofta justeras.
Fig. 8. På Bohus-ö, var en slags egendomlig sten som
var flata skivor och därför lätt att bygga enkel sten-
mur, med rättsida.

Skriv endast på denna sida!

fig. 6

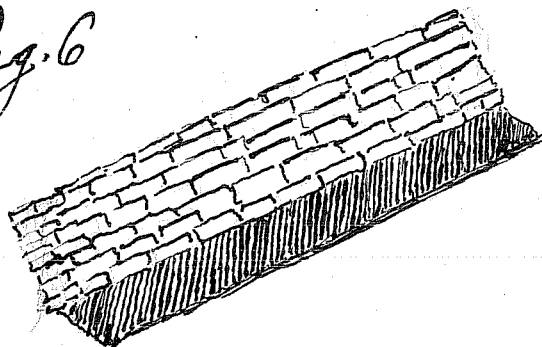

fig 7

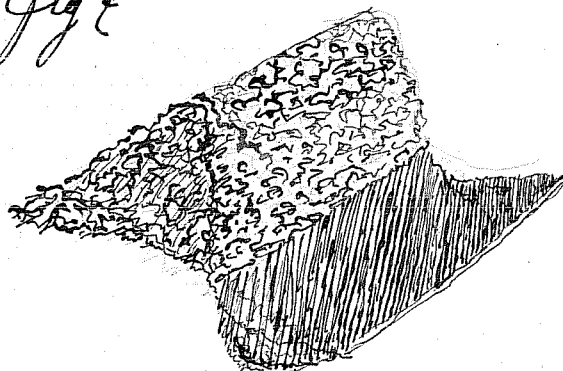

fig 8

